

II

CADRUL SPIRITUAL ȘI ASIGURAREA CALITĂȚII VIEȚII, BUNĂSTĂRII ȘI SIGURANȚEI ÎN SĂNĂTATE *THE SPIRITUAL FRAMEWORK AND THE ASSURANCE OF QUALITY OF LIFE, WELL-BEING AND HEALTH SAFETY*

COMPORTAMENTULUI MORAL VEROSIMIL ȘI ACTIVITATEA PROFESIONALĂ A MEDICILOR ȘI JURISTULOR

Valeriu Capcelea, dr. hab. în filos., conf. univ., șef secție
Secția Nord a Academiei de Științe a Moldovei, Bălți, R. Moldova
vcapcelea@mail.ru; fbas mold@gmail.com

MORAL BEHAVIOR LIKELY AND THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF DOCTORS AND LAWYERS

The article addresses issues related to moral behavior in general and credible moral behavior in the professional activity of doctors and lawyers, in particular. First of all, the most important philosophical views that refer to the evaluation of moral behavior are review end, elaborated by Im. Kant, who believes that moral action, must be based on duty and by J.-St. Mill who evaluated moral behavior based on the principle of opportunity. At the same time, the author refers to likely moral behavior that in principle falls within the limits of morality, but icon the border between moral and immoral. In conclusion, it is noted that doctors and lawyers must know the moral verisimilitude of some professional actions that will help then determine the limit, the frontier, after which immorality begins.

De obicei, în procesul de apreciere a oamenilor, de multe ori, este utilizată formula dedublată „moral-amoral”, care are rădăcini istorice destul de profunde. Încă în filosofia antică stoicii susțineau că un băț poate fi drept sau strâmb, iar o faptă poate fi echitabilă sau inequitabilă. Conform acestei poziții, moralei îi este indiferentă latura cantitativă, reieșind din faptul că nu există nici o deosebire dintre cei ce fură aur dintr-o bancă sau cei care

sustrag o chiflă dintr-o brutărie. Moralitatea, conform acestei opinii, condamnă, în egală măsură, ambele fapte. Însă, în existența socială, nu există niciodată ceva absolut alb sau negru, ci există o sumedenie de nuanțe plătate între aceste puncte absolute. În acest sens, savantul american Frans de Waal, scrie că moralitatea „*Nu neagă interesul personal, însă îi retează din avânt pentru a promova o societate bazată pe cooperare*” [1].

În existența socială există o dimensiunea graduală de ordin „cantitativ” a moralității. Spre exemplu, în expresiile: „El a comis o faptă lipsită de morală” și „El a săvârșit o faptă amorală” este inclusă dimensiunea graduală a condamnării sociale. Cu toate că în ambele cazuri, este vorba despre încălcarea moralei, însemnătatea acestor abateri de la ordinea socială este diferită.

Prin urmare, este necesar să ne referim la diferența dintre imoral și amoral în general. Pentru omul amoral acțiunile sociale sunt ghidate de faptul că el nu cunoaște și nu i-a în calcul normele morale și, prin urmare, comportamentul lui nu este format în funcție de moralitate. Pe de altă parte, omul imoral cunoaște regulile moralei, dar practică acțiuni care sunt respinse de majoritatea societății (spre exemplu, un medic sau jurist acceptă mită pentru a încălca o regulă).

Amoralismul constituie o doctrină care, în sensul teoretic, indică negarea obligațiilor propuse de legile morale. În acest sens, un individ amoral reiese din formula că viața nu ar trebui să fie trăită conform normelor moralei. Trebuie să remarcăm și faptul că mai mulți filosofi au prezentat argumente în favoarea amoralismului. Spre exemplu, marele filosof german Friedrich Nietzsche este caracterizat adeseori ca imoralist, ca un adversar al valorilor tradiționale, făcându-și însă din aceasta o virtute și un titlu de glorie. Moralitatea, după Nietzsche, reprezintă condamnarea, castrarea, impunerea cu forța, neîntemeiată a unor precepte fără rost. Pentru el, „tot ceea ce este bun se naște din instinct și, prin urmare, este ușor, necesar, liber” [2], iar „când este respins ceea ce este mai serios în autoconservare, în sporirea forțelor vieții, când este respinsă viața, când se construiește un ideal din cloroza și din disprețuirea trupului” [3] în numele moralelor „celor care doresc să amelioreze omenirea” [4], nu se ajunge decât la respectarea unor rețete ale decadentei și astfel, la nimicirea propriei vieți. Prin urmare, Fr. Nietzsche a apărut amoralismul indicând faptul că standardele morale în vigoare nu erau valabile și trebuiau înlocuite.

Așadar, moralitatea diferă și de amoral, adică de cel care crede că omul

ar putea trăi și fără ca să-și reglementeze și să-și ordoneze viața potrivit unor scopuri și norme viabile. Astfel, discuțiile privind moralitatea se direcționează pe o imaginară axă a raporturilor vieții normale și echilibrate a omului cu stările anormale.

Concepțiile etice ale celebrului filosof german Georg Hegel au fost expuse cel mai pe deplin în două lucrări: „*Fenomenologia spiritului*” [5] și „*Principiile filosofiei dreptului*” [6] în care a specificat că istoria și lumea nu pot fi măsurate prin modele morale. Totodată, o mulțime de idei valoroase sunt cuprinse și în dialectica hegeliană a binelui și a răului. Meditând despre moralitate Hegel a ajuns la concluzia că morala constituie a doua natură (socială) a unei persoane, care se ridică deasupra primei (personale). În același timp, reieșind din principiul istoricismului, Hegel a identificat caracteristicile dezvoltării istorice a moralei, analizând legătura moralității cu alte aspecte ale vieții publice, înscriind astfel conceptul de moralitate în contextul social. Cu toate că, în principiu, doctrina „spiritului obiectiv” a lui Hegel se opunea realității însăși, totuși ea era plasată deasupra acesteia. Prin urmare, el considera că moralitatea nu poate avea un impact semnificativ asupra lumii reale.

Concomitent, mulți filosofi ai moralei sunt împotriva amoralismului, afirmând că premisele lor pot culmina prin imoralism, adică prin voința de a face rău, egoism, în Justiție, fărădelegi comise intenționat, desfrânări și depravări, corupție.

Totuși, în cazul când omul respectă regulile morale, din convingerea că ceea ce face este bine, atunci el are o conduită perfect morală. În schimb, când omul respectă sistemul normelor morale numai din convingere sau doar din pasiune, deși este prezent un comportament moral, acesta are un caracter imperfect. În acest caz, trebuie să remarcăm faptul că *imperfectiunea* apare în virtutea faptului că morala evoluează, schimbându-se, când oricare dintre cele două resorturi psihice (pasiunea pentru normele morale anterioare sau obediința față de ele) pot dispărea.

În general, etica reiese din aceea că faptele umane pot fi plasate pe o linie cu doi poli orientați spre infinit – spre moralitatea absolută și viceversa. Pe această linie pot fi examinate diferite tipuri ale comportamentului, printre ele putem evidenția comportamentul ideal, binevenit, verosimil (în dicționarul de neologisme - noțiune de verosimil este interpretată ca ceva care pare adevărat, real; cu aparență de realitate; plauzibil, probabil; posibil) [7], care în totalitatea sa formează un comportament pozitiv (acceptabil) și

un comportament negativ (inacceptabil). Luând în considerație caracterul deosebit al activității profesionale a medicilor și juriștilor, ne vom referi în mod special la comportamentul moral verosimil care se manifestă plener în activitatea diverșilor reprezentanți ai acestor profesii nobile.

Până a trece la examinarea comportamentului moral verosimil trebuie să ne referim la cele două modalități a evaluării comportamentului moral care există în istoria filosofiei fundamentate de celebrul filosof german Immanuel Kant și marele filosof englez John Stuart Mill. În celebra sa lucrare „*Întemeierea metafizicii moravurilor*” Im. Kant, încă din prefață scria că scopul urmărit de el este „căutarea și stabilirea principiului suprem a moralității, dat fiind, că în concepția lui, acesta trebuie descoperit și nu inventat. Demersul său avea ca punct de plecare afirmarea categorică a bunei voințe ca fiind singurul concept bun în sine, și nu prin scopul său, sau prin ceea ce produce. Dar, cum voința bună este legată de conceptul de datorie, care o conține, chiar dacă limitat, Im. Kant, face o distincție între acțiuni făcute din datorie și acțiuni conforme cu datoria. A acționa din datorie înseamnă a acționa fiind motivat de un raționament etic întemeiat pe datoria în sine, iar a acționa conform datoriei înseamnă a acționa fiind motivat de o înclinație oarecare (milă, compasiune, plăcere, nevoia de a fi stimat etc.). În viziunea kantiană, acțiunea morală este cea întemeiată pe datorie, nu cea conformă cu datoria, dat fiind că au provenit din intenții diferite. El arată că un gest de binefacere poate fi făcut din respectarea datoriei de a face bine (care nu depinde de dispoziția momentană fericită sau nefericită a donatorului) sau dintr-o înclinație de milă pentru cei lipsiți, vanitate, dorința de a fi lăudați etc. (caz în care efectuarea binefacerii va depinde de starea psihică a donatorului în ziua respectivă). În primul caz, acțiunea de binefacere este morală, fiindcă a venit din intenția de a respecta datoria, în cel de-al doilea caz, este lăudabilă, deoarece a avut o consecință bună, dar nu are valoare morală. Deși consecințele ambelor acțiuni sunt identice (cineva beneficiază în mod concret în urma actului de binefacere), ele nu au aceeași valoare morală, dat fiind că au provenit din intenții diferite [8].

O consecință firească a acestui criteriu de evaluare a unor acțiuni morale ar fi faptul că omul ar trebui să-și conștientizeze înclinațiile naturale în permanență și să se detașeze de ele pentru a putea aspira la statutul de ființă ale cărei acțiuni sunt (întotdeauna) morale. Pe de altă parte, celorlalți oameni le-ar fi foarte dificil să evalueze moralitatea acțiunilor uni semen, dat fiind că nu pot avea acces nemijlocit la conștiința acestuia.

O altă condiție a moralității punctată de Im. Kant în secțiunea I a „*Întemeierii metafizicii moralei*”, constă în aceea că aceasta trebuie să respecte principiul universalizabilității, nedespărțit de proprietatea imparțialității. Prin urmare, o acțiune este morală dacă actul meu de voință prin care o întrevăd poate deveni lege universală.

Un alt tip de evaluare a unei acțiuni morale o găsim în lucrarea „*Utilitarismul*”, J.-St. Mill, care considera că „principiul tacit al întregii practici morale tradiționale este „principiul utilității” sau „principiul celei mai mari fericiri”, criteriul binelui, în orice fel de acțiune (morală, politică, juridică, economică) și, ca atare, moralitatea unei acțiuni nu este condiționată de motivele persoanei care face o faptă bună pentru semenul său, ci de consecințele intenționate ale acesteia. Spre deosebire de Im. Kant, pentru care cuvântul „intenție” semnifică motivul care stă la baza acțiunii, J.-St. Mill utilizează noțiunea „intenție” cu altă semnificație „ca anticipare mentală a unor consecințe sau efecte ce maximalizează bunăstarea (fericirea, plăcerea) tuturor celor afectați în acțiune. O faptă poate fi considerată morală dacă promovează fericirea generală a societății, indiferent de cine e efectuată, de un om altruist de obicei, sau de unul cunoscut prin egoismul său feroce, iar motivațiile intrinseci care au stat la baza ei nu au nici un cuvânt de spus în evaluarea acțiunii [9]. În această ordine de idei, comportamentul moral verosimil înclină, în principiu, spre tratarea acțiunii morale dată de J.-St. Mill, care pune accentul pe utilitate și nu se axează, în exclusivitate, pe datorie și bună voință.

În literatura de specialitate, sunt descrise un șir întreg de trăsături caracteristice ale *comportamentului moral verosimil* care vor fi analizate, luând în calcul, activitatea profesională a medicilor și juriștilor [10,11, 12]:

1) Comportamentul moral verosimil intră în limitele moralității, dar în urma acțiunii circumstanțelor obiective nu poate fi ideal din punctul de vedere al criteriului moralei. Când este vorba despre o faptă morală verosimilă, noi nu negăm caracterul ei „de nedorit”, dar totuși o calificăm ca morală. Ideal ar fi să renunțăm la măsurile de constrângere legale față de cei ce încalcă legea, dar o asemenea poziție ar fi amorală față de alți oameni și de societate, deoarece aceasta ar oferi posibilități uriașe activității criminale. Însă, este evident că cu cât mai scăzut este nivelul criminalității, cu atât mai sus trebuie ridicat nivelul verosimilității morale. Astfel, comportamentul moral verosimil reprezintă un comportament, care, cu toate că corespunde cerințelor morale, totuși se găsește la frontiera dintre moral și

amoral, el reprezentând „un nivel minim al moralității” [13].

2) Verosimilitatea morală determină limita, frontiera după care începe imoralitatea. Ca criteriu pentru determinarea acestei limite pot servi nu argumentele subiective, ci o totalitate de condiții obiective. Delimitarea dintre just și verosimil ne oferă posibilitatea de a rezolva problema așa-numitului „neadevăr virtuos”.

Recunoașterea oricărui neadevăr ca ceva amoral vine încă din Evul Mediu de la filosoful creștin A. Augustin, iar Im. Kant considera că neadevărul este inadmisibil chiar dacă el este îndreptat spre salvarea omului. În acest caz, orice folosire a fraudei aduce mai multe prejudicii, deoarece ne oferă posibilitatea de a îndreptăți orice neadevăr și distruge frontiera ce delimitează moralul de amoral. În mod similar poate fi apreciată și tăcerea. Pe de o parte, taina medicală, secretul de stat sunt niște forme ale tăcerii care au un conținut moral pozitiv, iar pe de altă parte, dacă un jurist nu divulga cele știute despre consecințele și esența unei hotărâri judecătorești, dând dovadă de indiferență față de cele petrecute, aceasta reprezintă o faptă amorală.

O problemă destul de discutată în perimetrul moralei, care ține în mod implicit de comportamentul moral verosimil, o constituie cea a „minciunii vitale”, care este legată de problema compromisului admisibil. În esență, această problemă se reduce la întrebarea: pentru apărarea sau promovarea unui interes legitim, valid, poate fi utilizată ca instrument minciuna, sau minciuna utilizată pentru apărarea unui interes valid este minciună sau nu? Analizând teza potrivit căreia nu este recomandabil ca bolnavilor să li se dezvăluie natura și consecințele bolilor, se pune întrebarea dacă aceasta echivalează cu o minciună. Dacă luăm faptul în sine, ca falsă informație, el este, desigur, o minciună, iar dacă îl considerăm prin funcționalitatea lui, menajarea bolnavului, menținerea echilibrului său psihic și moral pe perioada care îl desparte de moarte etc., același fapt nu mai poate fi cotelat univoc sau exclusiv ca minciună. Astfel de situații se întâlnesc în activitatea medicilor deseori și pot fi numite „situații-limită”, de natură dramatică, tragică sau absurdă. Ele pot fi totușicontroversateșisoluționate din perspectiveteorieicompromisului. În acest sens, dacă scopul atins este valid și dacă nu există alte mijloace pentru a-l atinge, atunci manipularea informației false nu este „minciună” în sens strict, ci se convertește într-o altă valoare, cu caracter funcțional sau instrumental. În cazul în care problema nu poate fi soluționată deontic, trebuie să acceptăm faptul real al contradicțiilor ce apar în sfera moralei, recunoașterea ca atare a faptului real al prezenței în

viața umană a tragicului și a absurdului. Astfel, în aceste cazuri interesul se deplasează de la soluționarea teoretică a unei situații insolubile la măsurile practice pentru prevenirea, limitarea, înlăturarea acestor tipuri de situații. Moralitatea rezidă, în acest caz, nu în interpretarea univocă a unei situații care, prin natura ei nu poate fi interpretată univoc, ci în modalitatea practică a acestor situații, care, sub raport real, sunt tragice sau absurde, iar sub raport teoretic sunt problematice și echivoce. Așadar, în situații-limită sau de excepție, valoarea nu se anulează ca atare, ci rămâne valoare realizată în situații-limită sau ea se convertește în altă valoare, învecinată. Aceasta înseamnă că excepția nu confirmă regula oarecum exterior și prin contrast, ci că excepția este regulă într-o situație excepțională [14].

O altă situație relativ frecventă în activitatea profesională a medicilor și juriștilor, care are, în opinia noastră, tangențe cu comportamentul moral verosimil este cea a raportului dintre sinceritatea și non-sinceritatea tăcerii, specificată de Im. Kant prin sintagma: „A tăcea nu înseamnă a minți”. Acest enunț descrie o condiție sau o situație de constrângere: tac pentru că nu pot, nu este permis să spun adevărul, încât această tăcere este obligată exterior sau autoobligată. Însă, pe de altă parte, tăcerea poate deveni prin ea însăși, în anumite contexte, elocventă tocmai pentru adevărul în cauză. Tăcerea semnificativă poate fi un fel de mărturisire, un fel de protest, încât ea este echivalent moral al alegoriei. În situații speciale sau critice, în care deseori se află medicii sau juriștii, ea poate fi justificată. În același timp, a tăcea nu înseamnă a minți, dar nici nu înseamnă a fi sincer. În cazul în care situația o cere imperios, dacă în joc este pusă, prin tăcere sau netăcere, o valoare majoră, atunci tăcerea nu echivalează cu minciuna, ci se convertește într-o altă antivaloare: lipsa curajului, lașitate etc.

3) Un loc deosebit în conținutul comportamentului moral verosimil îl ocupă aspectul psihologic, care constă în conștientizarea de către medic sau jurist a faptului că în condițiile date anume un astfel de comportament este unicul posibil, care în cea mai mare măsură corespunde cerințelor moralei. El îi oferă omului în general, medicului sau juristului, în mod special, posibilitatea de a obține încredere în acțiunile sale și concomitent, le oferă posibilitatea de a trece Rubiconul (a adopta o hotărâre îndrăznească și irevocabilă în cazul unui medic sau jurist) ce distinge comportamentul verosimil de cel inacceptabil. Aceasta nu înseamnă că medicul sau juristul este lipsit de muștrări de conștiință, care sunt sacrificate raționalismului. În procesul comportamentului moral verosimil ei trebuie să aibă muștrări de

conștiință nu în cazul devierii de la normă, ideal, ci în virtutea faptului că, având posibilitatea de a alege în acele condiții o variantă a comportamentului în cadrul acțiunilor lor profesionale ce ar corespunde cerințelor morale, au ales o altă variantă, mai puțin morală, dar care corespunde pe deplin intereselor ocrotirii sănătății bolnavului sau apărării drepturilor omului. În acest sens, reprezentanții acestor profesii trebuie să apeleze la „busola moralității”, care controlează felul în care omul percepe comportamentul său și al celorlalți și avertizează asupra faptelor care nu corespund moralei sociale: Prin urmare, este necesar ca reprezentanții acestor profesii să includă *mecanismul existent în creier, care îi informează în cazul când au comis o greșeală, adică să apeleze la remușcări.*

În concluzie, trebuie să afirmăm că în procesul activității profesionale, medicul sau juristul atunci când sunt nevoiți să se conducă după normele moralității, trebuie să ia în calcul următoarele criterii: a) ca acțiunile lor să ducă la un prejudiciu cât mai mic; b) ca ele să aibă cele mai favorabile consecințe morale; c) să respecte interesele unui cerc cât mai larg de oameni; d) să garanteze respectarea principiului suficienței raționale a mijloacelor utilizate [14].

Referințe bibliografice

1. Vall Frans de. Bonobo și ateul. București: Editura Humanitas, 2017.
2. Nietzsche Fr. Așa grăit-a Zarathustra. București: Editura Edinter, 1991.
3. Nietzsche Fr. Dincolo de bine și de rău. București: Editura Humanitas, 1991.
4. Nietzsche Fr. Despre genealogia moralei. București: Editura Echinox, 1993.
5. Hegel G.W.Fr. Fenomenologia spiritului. București: Editura Univers Enciclopedic Gold, 2014.
6. Hegel G.W.Fr. Principiile filosofiei dreptului. București: Editura IRI, 1996.
7. Marcu Fl., Maneca C. Dicționar de neologisme. Ediția a III-a. București: Editura Academiei RSR, 1986, p. 1139.
8. Kant Im. Întemeierea metafizică a moravurilor; trad. de Filotheia Bogoiu, Radu Gabriel Pârvu, Valentin Mureșan, traducător, comentator, editor științific. București: Editura Humanitas, 2007.
9. Mill J.-St. Utilitarismul. București: Edit. ALL, 2014.
10. Capcelea V., Hurubă E. Deontologia profesională a juristului. Curs universitar. București: Editura Universul juridic, 2017.
11. Curca Gh. Elemente de etică medicală. Norme de etică în practica medicală. Despre principiile bioeticii. Cluj: Editura Casa cărții de știință, 2012.
12. Профессиональная этика сотрудников правоохранительных органов. Учеб. пособие. Под ред. Г.В. Дубова, А.В. Опалева - 2-е изд., исправ. и

доп. Москва: Изд-во ЦИТ-М, 2000.

13. Carcelea, V. Etica și comportamentul civilizată. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. București: Editura Pro Universitaria, 2022, p.143, 144.

14. Carcelea, V. Deontologia profesională a juristului. Curs universitar. București: Editura Universul Juridic, 2018, p.164.

PARTICULARITĂȚI ALE CONCEPȚIEI LUI LUCIAN BLAGA DESPRE RELIGIE

Svetlana Coandă, dr. hab. în filos., conf. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

svcoanda@gmail.com

Alexandru Pruteanu, doctorand

Școala doctorală Științe umaniste și ale educației,

Universitatea de Stat din Moldova

pruteanu.alexandru.ion@gmail.com

PARTICULARS OF LUCIAN BLAGA'S CONCEPTION ABOUT RELIGION

In Lucian Blaga's reflections on the philosophy of religion, the attitude and conception of religion, the emphasis is not on the theological dimension, but on the philosophical and cultural as a whole. He understands the religious phenomenon differently from typical religiosity, more like a cultural manifestation, a spirituality of essences, of what remains perennial, transcends time and space. Lucian Blaga refuses dogmas, capable of limiting knowledge; he speaks out against all coercion, proclaiming the need for complete freedom of spirit.

Ideile lui Blaga cu referire la religie, reflecțiile lui ce țin de filosofia religiei se conțin în lucrările: *Eonul dogmatic, Cunoașterea luciferică, Cenzura transcendentă, Diferențialele divine, Spațiul mioritic, Religie și spirit, Curs de filosofie a religiei ș.a.*, în care accentul va fi pus însă nu pe dimensiunea teologică, ci pe cea filosofică și culturală în ansamblu. În special, lucrarea *Religie și spirit* este o mărturie a interesului său pentru fenomenul religios.